

КЕЛИН БОЛУР КЫСТАРЫМГА

Хоочуннун йөрөөл-сактыышкыны

Өскө көргө өскө алса, өскө чон аралыга келин болуп чорууну бистин кыс уугаларымыз алаңдаган кылдуу күнүндө болуур. Олар бойдуугун чаалагы-биле керээжен бооп төртүтүнгөн болгаш чыда. Керээжен кыял өг-бүдөсү тудар, ажы-төлдү өсүрөп болбой.

Шаанда Тывага Совет эрксиздиге чок, феодалдык үлдө хуу ажил-айгылыг, самалар, кара, соок-чадагы өлгөргө чурттап чораш болгаш ынактык, уруу-дарымы ужуу-бикши билбес, өөрөнбө, бээр школа көк чораш болгаш, оларды бичи-ле оюну кээрге, ада-желер урууларын өлгөргө конуг-ла далаанын чорашын көрүп чораш мен. Чаш кыс урук төртүтүп келирге, керээ чок урук болган деп чыдагылар төрөгөн чүве. Анык, чалык чораш кыстар мында деп ырдажыр чораш:

Өскө бөтө бөтө көчүрү. Өскө кижээ берилеттер. Өскө бөргө бөтө көчүрү. Өскө чалык откылакта. Өскө чалык азын кыс. Өскө чалык азын кыс. Өскө чалык азын кыс. Өскө чалык азын кыс.

үе шыкым, Мындыг эки үеде, анык кыстар ашаакка хостуг баар эргелиг болганда, келин болуп барган чегеринге багып көрүспөз чугу-га. Чамдык керээженер арага туралык болурун көрүп чор мен. Мээң төрөлүмүнү уруу ашаакка барган-ла, арагалал эгелеш, оон өлдү. Бичангаш арага-чары иштейн чоруулар, кыстарым. Кыстарым оруу ажык, кыял-даа барга, анык ада болур. Ол ашаактын думдарынын ынак чаалады болур чуртап. Бистин Хейинге утук азын кыс кыдайн чаалады дээр. Ол конугч хундулуг өскө, «Чаа ааа!» дээң уталады.

Шаанда тыва ада-вешер өгүлүн өргөп алды дээңге, эки бодушугу, келжэ келин тып алдыр азын, барбас-чегес чегер чок чораш малын чыда-вешер-биле дөңсө-ле дөңсө келин чүве болгай. Бистин азын Ооржак Калыкыт утук огуу. Айжымын өргөп алдыла, чок-кавындала күчү чала алдыр эки күчү тилпай. Хонделелен аян-биле кодурук кылып чораш Бай-Тей-

Аныктар мону бидип алдын дээр бо чүтүлдү бижип ор мен. Ачамнын сургаган чораш тып алдын, өлүгүңа калай кылдыр кудалап өккөп берген мен, бистин Саргытты, чаа-ааа эрес-кежээ, ажынык-хоралады чораш, бистерге, өскүстөргө, эргил чуга-домак кылбай чораш чаала-вешти чаалай дөөсө, шуугу-ла авай дээр турган бис.

Амгы үеде сыр өскө улустун хей ажы-төлдү керекчөк, бодуун төрүп алган төлдү октагар керээженер бар аарагам таан хомуданыг боор-дур. Эки ада-вешин азын өсүрүлү кааны уругун ат-сүрөөдү ол хире ырак чегре анычалын кээрге, ачамын херек кылып сургалган алдым кейн бистерге ол хире азын-дузалыг бунин реденг чораш азын болза, мээң мынча кырыкчы. 84 хэр чедир конунг азын чораш канчаар чурттап чорур салымын бир өскө болур турганын канчал билер.

Шуугу чавалар мээң чаа-аа Саргытты мынша болурун күзеп, илдээр мен. Шаанда тыва чон уругуларга өлгөп чораш, ада-вешерин ол иштерин уругулары күвөөлдү чораш чүве болгай.

Амгы үеде сыр өскө улустун хей ажы-төлдү керекчөк, бодуун төрүп алган төлдү октагар керээженер бар аарагам таан хомуданыг боор-дур. Эки ада-вешин азын өсүрүлү кааны уругун ат-сүрөөдү ол хире ырак чегре анычалын кээрге, ачамын херек кылып сургалган алдым кейн бистерге ол хире азын-дузалыг бунин реденг чораш азын болза, мээң мынча кырыкчы. 84 хэр чедир конунг азын чораш канчаар чурттап чорур салымын бир өскө болур турганын канчал билер.

Шуугу чавалар мээң чаа-аа Саргытты мынша болурун күзеп, илдээр мен. Шаанда тыва чон уругуларга өлгөп чораш, ада-вешерин ол иштерин уругулары күвөөлдү чораш чүве болгай.

Лама ООРЖАК. Кызыл хоорай.

ЯПОН ИМПЕРАТОР КЫДАТКА ЧОРААН

Япониянын императору 1992 чылда октябрь 23-че Кыдатка найсапым Пекин хоорайга моруу-ла чедип келген. Хун упер чүктү чүрү — Япониянын императору япон-кыдат харылдааларын бүтү төгүтүлдө Кыдатка чыгыс-даа катал кез көрбөй деп, төгүт-чүр саяп турар. Бичаарга япон император, япон-кыдатка киришес деп, Япониянын үндүсүн Хоо-кунгун бижиз. Ол чүртүн Императору коммунисттик Кыдатка 1992 чылда чүгө кез чорашты деп, айтырыгын хей кырып сомурун турар.

«Ивестия» солунун тайыбарлачымы Сергей АГАФОНОВТУН үстүдө айтырыгы алдын хамааржыр чүтүн моон адаанда донулан парладымыс.

Кыдатка келир дугайында императорун алдыга чоруган хей чылдар дүргүндө чуга-лаамак, үргүлү согулар-дадып келген. Чүгө Чүгө дие, бирөөдө, чүртүн полтин. казына император хоогаар-ла киришес дугайында Япониянын Конституциясына да айткан; ийде, Хун упер чүктүн чүртүлдө чүгө националсиз эвес, харып орту-мак чегерин консервативтик бодуктер императорун Кыдатка коммунисттерин кыдыр-га ам-даа шылдым удура-нып турар.

Делегер кырында сөөлүгү чылдарда өскүрүлгөңер болгаш чүртүн эрг-ажым барымаалап керген, Япониянын император Кыдат Урус Республикага аял-чорук кылып бол дугайында шийтерин бо чм. дин хузуу алган. Ийде шийтерин чылдагыны эвес, а кол чылдаа — Япониянын болгаш Кыдаттын арзында бүрүн хемжээлик дипломаттыг харылдааларын тургускан деп бээр 20 чыл болган.

Бичаарга чыгыс ол бодушкуну болза япон императорун Кыдатка бер-ле дугаарында (ийн чүртүн хей чүс чүс төгүтүлдө) барынын кол чылдагыны эвес деп политиктиг хайгаракчылар санап турар. Императорун Кыдатка кез чорашынын фактымы — ийн чүртүн ара-зында харылдааларын быжыг түрүштүгү болур турарын барымааладымыр. Япония чээрбе чыл буржуагар Тайвань-биле албай көзүңү бүгү харылдааларын үскөш, кургап чедир турар барык (ишчаарла-ла) миллилар чурткачылдыг Кыдат Урус Республика-биле дипломаттыг харылдааларын доктадым тургускан, оон-биле экономиктиг харылдааларын калбарганы.

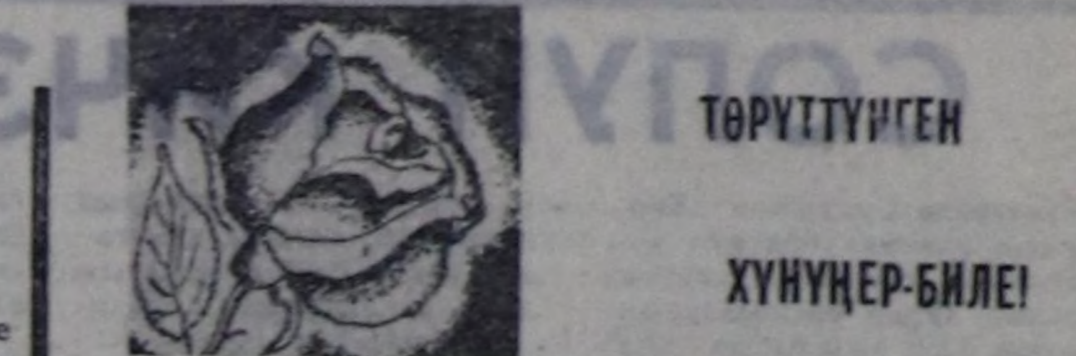
1972 чылдан бээр эртек чээрбе чыл дүргүндө ийн чүртүн арзында салыг-экономика харылдааларын калбарганы, делегер, үч ийн дөңсө Японияны чыгачында Кыдатка япон салгычтарын дерины чыгачы-тир дугайында Кыдатка коммуналды колдуун, дөңсө уруу бир чылдар, Японияны Кыдатка берген чыгачылар, чүкү амгы үеде кедер-б хей болуп, 1 триллион 610 миллиард пен акша

заматтылар келген, ассоциация дарагынын контроль чоругу ажылап, бүртүктөл эртин албайн чурттап, арагалал-даа турарлар. Бо чылдан август 25-те үк өргөткө эвирек байдалга чоруп баа эвирүгенер.

Октябрь 29-та чүгө Эрзинге чедер чөпшөргөлдү Моолдун хамаатымы Кужий Байрсейхан үк адылар бажыныкы бүртүктөл чок чурттап турган болган.

Ол мынша Кыдат хоорайда «Автомобилст» алычтар бажыныкы администрацияны чүрүп хажыдышкыларын болдуруп турар. Бо чылдан октябрь 29-та паспорт кылды-ның ажылдакчыларын чоруткан кыналдынын түн-селине ача Моолдун 6 хамаатымы бүртүктөл чок чурттап турганын илээрэн. Ол хамаатчөк, бо чылдан октябрьда ол залымлар бажыныкы ажылдакчыларын ээ-харымысалга когудан. Моолдун хамаатыларын документин дери тоомча чок ажыгал турганында, моолдарын ил-иномнал паспорттарына кыял бажыдылге чиле берген. Бичангаш бо функцияга зам-марыштар администрацияныг хемчелерин ад. бурдуу-ланып харылдаалар озаган.

Тыванын бүтү чурткачыл-дарыны ивештөөнөгө хамаатчытүр бо үстүдө Дүрүм-нерин сактаган таварыштар-ларда, залымны хамаатылар документтерин иштиги херектер организаныга азы өрөөнүнө алаага бүртүктөлгө-дө күчтү чок документтер-



ХУНУҢЕР-БИЛЕ!
Ноябрь 11-де өмт ээни Владислав Айымбуевич Куулар 26 харлаар. Ол амгы үеде Чадананын орук-туд-сөөлөгө үчүстөгүдө чочаачылап ажылдап турар. Уругуларын азынанын төртүтүнгөн Хунун таварыштыр байыр чедирбешан, анык кая кел калдыкчалды, ажыл-иштин чедирбешкенини, аас-кежишти күтүр бис.

Өөтүн ишти Долаана, уругулары: Айдым, Айзана, баян Кужугеттер, Кууларлар.

ЧАРЛАЛАР БҮРӨЗУ

БИСКЕ КЭЭП АЖЫЛДАНАР
Өрткө узур Шерикиттинген албан чөвөгө 36 хар чедир намык, күп-даныр чыдагы биле шымак, Шенгге албай-хузууларын элтирип калган амык ишчилерин өгтү Шашнадагыла ажылдагыны «Чал» үрү бис. Олар 1 болган 2 келестең чочаачылап болу-буша, бич чылдан эвезт чөсө амык стажыт бо-лур ужурау.

Айтырыглар бар болза Кызыл хоорай, Класноар, мейселе коммунисттер 70 этгаар бажыныкы кээр азы 2-10-33 дугаарыг телефонго долгаар.

Кызыл хоорайны Салчак Тока кудумчууунун 42 дүңгөн бажыныкы азын-иштинген (№ 35) дара-жында коммунисттер дүңгөн хемчелеринин түрү: КУХГАЛТӨР (бажыг шугуумуна 5 чылдан эвезт чөсө амык стажыт).

САДЫГЫН (3 чылдан эвезт чөсө стажыт).
ПАРААНЫНДА ТЕЛЕФОНГО ДОЛГААР. 3-04-54. 3-04-18. 3-04-19. 3-04-20. 3-04-21. 3-04-22. 3-04-23. 3-04-24. 3-04-25. 3-04-26. 3-04-27. 3-04-28. 3-04-29. 3-04-30. 3-04-31. 3-04-32. 3-04-33. 3-04-34. 3-04-35. 3-04-36. 3-04-37. 3-04-38. 3-04-39. 3-04-40. 3-04-41. 3-04-42. 3-04-43. 3-04-44. 3-04-45. 3-04-46. 3-04-47. 3-04-48. 3-04-49. 3-04-50. 3-04-51. 3-04-52. 3-04-53. 3-04-54. 3-04-55. 3-04-56. 3-04-57. 3-04-58. 3-04-59. 3-04-60. 3-04-61. 3-04-62. 3-04-63. 3-04-64. 3-04-65. 3-04-66. 3-04-67. 3-04-68. 3-04-69. 3-04-70. 3-04-71. 3-04-72. 3-04-73. 3-04-74. 3-04-75. 3-04-76. 3-04-77. 3-04-78. 3-04-79. 3-04-80. 3-04-81. 3-04-82. 3-04-83. 3-04-84. 3-04-85. 3-04-86. 3-04-87. 3-04-88. 3-04-89. 3-04-90. 3-04-91. 3-04-92. 3-04-93. 3-04-94. 3-04-95. 3-04-96. 3-04-97. 3-04-98. 3-04-99. 3-04-100.

ТАШТЫКЫГА ДЫШТАНКАСАЫНАРЗА
Тыва Республиканын чөлүтөр арзынын аныктар тургускан «Служба» бюрү дарагында чурткачыл тургускан патекаларын саналган түр:

Кипр, Египет, Кыдат, Израил, АКШ, Франция, Италия, Финляндия, Англия, Индия, Малайзия, Сингапур, Таиланд, Бельгия-Голландия, Грекия, Италия, Япония.

Путекаларын өрткөңгө болгаш аял-чоруктуу канчаар болушун дугайында эвез айтырыгын дара-жында коммунисттер деп болур чөсө: Кызыл хоорай, Кызыл хоорайны коммунисттер 36 дүңгөн бажыныкы 10-04-04. Телефон 3-40-20.

«ӨМҮР-ДАШ ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕРИНГЕ»
«Каа-Хем» хөмүр-лаш разрезин 1993 чылда хөмүр-лаш бээрине керээлер чарарын 1992 чылдын ноябрь 15-ке чедир узатканын дыналандып тур. Ол хуусаанын эргекенин соонда керээ чарар талазы-биле айтырыг тургускан.

«Каа-Хем» разрезтин администрациясы.
ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫН БОЛГАШ ХУУ КИЖИЛЕРИН КИЖИЛЕРИНГЕ
Автомобиль артык кесектеринин «Авоська» магазини-де «Дорожная», «Снежинка» (16513) деп дугуйлар кирген. Өрткө 7500 болган 7000 рубль туура-лаа, шылдыгы-биле-даа төлө болур. Магистинин арзын: Кызыл хоорай, Весенняя, 2.

«ШЫН» СОЛУН ДАМЧЫШТЫР
Бистин мыак аваныс Тавары Дениал-ооловна Долгарын бистин хамы чыдагыны үлгөңү, дуза чедирген төрөдеринык, эш-өөрүсү-кө.

ДОЛГАРЫН АЖЫ-ТӨЛҮ.
АКШ, Канада, «Ленфильм» (2 сериялар) 11.00, 14.00, 17.00, «22 июня, ровно в 4 часа» 9.00, «Видеолас» «Эл-гейт» 9.30, 11.30, 13.30, 15.00, 17.30 шактарда.

НОВАЯ ПЕЛЕНА
«НАЙРАЛ» «Молада» «ВОСТОК» «Семьянин» Екатеринбург (Великобритания, 14.20, 16.20, 18.20 шактарда.

«ШЫН» СОЛУН АЖЫЛДАКЧЫ О. Б. Тас-оолдун думаны, «Х Улуг хурал» сохотук малчыны. Эрес Опазевич ТАС-ООДУН
Орал-ондака таварышкы мөзгил-биле холбайштыр мөзгил кижиңи өг-бүдөсүңү, чок дөргү-төрдөңүңү ханы ка-жыкчалды «ШЫН» солун редакцияны илгерилеп тур.

Тыва телерадио компаниязын ажилдакчы Б. О. Ку-жугетке оон азын, Тыва АССР-ин адылдары малчыны, пенсионер
Очур Шыппаевич КУЖУГЕТТИН
мөзгил-биле холбайштыр өг-бүдөсүңү, чок ишчилеринге хамыкчалды илгерилеп тур.

АГАР САНЫ: «Тыва сойбак» № 363505.
Тыва Республиканы Парла-дага болгаш информация министрствунун «Инега», Фияал Кызыл Шее»-ни болгаш Келечкеңгө кудумчу-ру, бажыны № 1

Айтырыңар — харылап берээли

ТААРЫМЧАЛЫГ ХУНДЕ ӨГЛЕП БОЛУР

«Хундулуг релакши!» 1993 чылда уруглар өгвөсө, куда дүжүрбөс-бак чыл деп улус мындагы чугаа үнү-рүп турар чүвө-дир. Моон чылдагыны чүд, бо шын бе, каалам байдалдыг боорга 93 чылда куда дүжүрбөс, мону сарыг-шажын нитилеленин айтырын, адуу та-ймылбын бээрин силерден улуу-биле диленим.

Тээли суурнал бөлүк авалар.
Анаа харынын өүрдө ажылап, чурттап турар Маалон Монгуш берген.

өгвөсө эки болур, эр сүг, кыс ынакка өгвөсө — шуугу чү-вөгө чурттагыла эки болур. Эр сүг, кыс довуракка өг-вөсө болза, уругуларын ба-гай болур, арыччал, бужар-тавачал, хай-байтык тавар-жыр, даан шыкша, эр дову-рак, кыс сутга өгвөсө болза, уруг-ларыг чок, бужар-кежик шыкшылар дээр, оон-даа ынай. Ол шыкша ол-ла номал эйтааны болза, пар-ишек, дага-ыт, мөң-чылды, чыл-дыгар чылдын кайы айнын каштын хүнүринеде өгвөсө-мөзө акыл дээрин база айты-кан. Ол шыкша айнын хүнү-ринде кара хүнүр турар, ол хүнүрине кайызында кудай-дой эртпээ-эртпээбесе экил деп база тода айткан. База ол шыкша өгвөсө уругулар-нын чылдарын, чурттагыла менчилери тааржыр бе, кан-

ИСТЕЛГЕ КЫЛЫРЫН НЕГЕДИВИС

Бо чылдын октябрь 20-де үнгөн «Тувинская правда» со-лунга О. Прокопкович «Ыш-кыларын төгөчлекчилер» деп эргил чүтүлү парлаткы-ды. Ону номчаш, бажыма мындагы бодол кырып келди. Тожу болган өскө-даа райо-нар дөңсөкчүлүк төгөчлек-чилер чедир, оларны оон чымып ап, кежиин чегерип турар кижилер хем болгаш агар транспортунда чамакы эи сөгкүлдү эвес, чыды-чыл-би кижилерин дөң киржал-гези-биле төгөчлекчилер ка-ра турарында барган деп дөң чүгээлээр херек.

Анаа-да чоруп олурган тел-лоход хенерте чүгө үрөң бергенди? Мотор сепээр деп чылдак калкыш, вертолтер-биле харылдаа түдүп четти-гипкен, төгөчлекчилер-ни мотор чачындап бүдүү үндүрүп чоруду-дугы хөйүв херечелеп турар эвөсө? Ол теллоходтун ду-гаарын, капиталынын фами-лиянын айтылынында база үжүр бар-дыр деп болдоор мен. Авторуну-биле алыар, экология миллионынын ажылдакчылары майор Кы-ныраа биле лейтенант Кыр-гыстын кырычкы хамык чү-вөңү чүдү кыарын оралды-кан чүд-дүр деп билдим.

Бичангаш республиканын чогуур органыры ол хун, ол шакта ук вертолтер чүс о-руудалыг, кайнаар ужудууш-кун мылганын тодаралар ужурдуг. Оон-биле кады төг-чөкчөкчир чакырып, оларны дүргүнчак теллоход кани-тайныга хамарыштыр истре-ге чорударын ирегеп тур бис.

Сөөлү үеде төгөчлекчи пасажирлерин Кара-Хаак, Өгө, Бегрээлдер олуртуп, анаа дүжүрү таварыгалар барын Тожу чүртүгү пасажирлер эки билер. Ол чөкчөткө вок-залдарымы хаар үе келген деп болдоор мен.

Баскалай ТАМДЫН.ООЛ
Кызыл хоорай, Красноармейская 100. Индекс 667000.

«ДЕТКИМЧЕ»-«СОДЕЙСТВИЕ» — НОМЧУКЧУЛАРЫНДА

Солуннар, сөткүлдериңиз өрткө чөмөкчөңгө да утга-са, ону хире-чегерин-биле чагылып алдыр ээң ажил-дарым. Эрзин районун ха-рылаа салгырынын түс-түс чегерле ажилдакчылары, хей-интинин паразыла тар-дыкчылары ээң организастыг хемчелерин аң чорудуу турарлар.

Неделя санымда өрсө, тыва дымдарга үер, РСФСР бол-гаш Тыва Республиканын ба-лук депутаттар тургускан-дыр «Деткимче»-«Содей-ствие» солунун корреспон-дентин Иван Келин-Сөгү эртин хүнүрөө. Эрзин рай-онын чораш, «Чаа орук» коллективин ажил-дагыла, Бай-Дар, Эрзин ортумар, школарынын башкылары, райондык ажилдакчылары, районун харылаа салгыры-ның коллективтеринин мүр-үнүңа ук солунун ажил.

«ДЕТКИМЧЕ»-«СОДЕЙСТВИЕ» — НОМЧУКЧУЛАРЫНДА
чорудуугаымын дугайында кыска тайлыбырларын кылы-лаан.
Корреспондент номчуучу-ларга редакция 1993 чылдан эгелеш калдыг кол утга-кылышкы-биле ажилдап деп турарын ол чыдаал берген.

Давымы-оол БААЗАН.
Эрзин ортумар школазы-нын башкысы.

руу оралдашканы ол. Улан-Баторун политтехник институтунун студентине Жаргалжаз Гунуны хо-лунда Санкт-Петербургде ча-лалдык болза-даа, Кызыл хоорайга паспорт чок чедип келген, Оозун Абангаа чедир пөссөңге чоруп олурган, ки-диритин дээр. Оон соонда ол Кызылда уран үтүл үл-лешенин сугуруу, Моолдун хамаатымы Дукажы Ган-баштан өргөңгө чурттап турган.

Моолдун хамаатымы Тыванын кызылар районундагы чыдалга бугулар келген. Кы-зыл хоорайга чедип кез, ол дугайында миллина органи-зация дымчатайын барынын таварыгалары база бар. Чи-жээ, сентябрь 19-та хоорайны иштиги херектер киданын ажылдакчылары Моолдун хамаатымы Жамбал Батпегел Эрзинге хамааты Д. У. Чу-руктуу чалалганын бугулар келген болза-даа, Кызылда чөпшөк чок чоруп чораш-кындаатканын. Ол милли-нага бодуңун документте-ленин көргүзөргөндө ол-галаан.

Иымыл хоорайны алыч-лар бажыларын хынал көр-гө, даштыктарын бүртүктөл чок чурттап турар эзы күш чок калган документтер-биле чурттап турары илеш-тенин келгелээр. «Кызыл» адылдар бажыныга бир өрөөл «Убса-Нур» ассо-циацияныга (даргаам В. А. Бузыкан) берип каан турар. Маалон Моолдун хондыг-даа

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (харысал-гы секретарь), А. С. Дембурел (кол редакторун оралакчы), В. М. Сат, К. К. Сат (кол редакторун оралакчы), Н. С. Эрзин.
РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүдээп алдыр чер — 3-24-98; кол редакторун оралакчылары —

3-33-91; — 3-34-17; харысалгалды секретарь — 3-34-92; оралакчы — 3-45-93.
КИДИСТЕР: уаус депутаттарынын Советтерин ишти-гиз, кол редактор болган социал айтырыглар — 3-34-19; — 3-34-98; үндүрүп — 3-34-48; 3-36-73; кады ажылдап — 3-41-16; кадылгач болган уаус айтырыглар — 3-39-15; мөң-дөң болган сөптө — 3-35-82; — 3-34-57; окулда — 3-34-39.

3-34-93; чагаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; үндүрүчүлөр — 2-27-41; солун келбейн баргаан — 2-32-75; Солунга парлаттыган материалдарын автордарыны болдуруу бөлүмүнүн туружу-биле түшөйүн барып болур. Айтырыг фактылар, сантары болган өскө-даа дымчакы-лазы дээр авторлар боттары харысалгалды.

Чалыг № 218.